

A tátrai tó „Tengerszem“ elnevezéséről.

Eljasz Valér-tól.

A monda, hogy a hegyi tavak a Magas-Tátrán a tengerrel állanak összeköttetésben, ezeknek a „Tengerszem“ (Meerauge) költői nevét adá és már régibb idő óta nem csak a közönséges népnél talált hitelre, hanem még a felvilágosodottabbak sem zárták ki a dolog valószínűségét. Egy tudós küldöttség az osztrák kormány részéről 1751-ben a Kárpátok átkutatására kiküldve, a többek között annak a kifürkészését is feladatúl tűzte ki magának, hogy ezen annyira elterjedett monda mily mértékben állja ki a próbát. A küldöttség személyzete Liesganig József tanárból, két matematikusból, névszerint Nagel és Baillonból, a körmöczbányai bányászati akadémia igazgatójából, Netz Ernőből, és végre Buchholz Jakab természetvizsgálóból állott. Ezek abban egyeztek meg, hogy első czélul a Pribilina-tó kikutatását választják, mely éppen — a köz hír szerint — feneketlen mélységű vala, s különösen Pongrácz György, pribilina-i földesúr, erősíté, hogy ő egy 200 öl hosszú kötelet bocsátott le abba, és a tó fenekét még sem sikerült elérnie. A helyiségek és utak leírásából következtetve, ez az úgynevezett Pribilina-tó azonos a mai Szmerecsini-tóval, mely a Koprovavölgy felső magaslatán fekszik.

Álljanak itt Buchholz saját szavai:

A tó körül egy jelt dugtam ki, hogy ekképen megtudjam, vajjon a dagály és apály — amint a közönséges monda tartja — észlelhető-e rajta; én azonban, daczára annak, hogy több, mint nyolcz óráig tartózkodtam a tó körül, a víznek sem esését, sem emelkedését nem vehettem észre¹⁾:

A kutatók az egész éjszakát is itt töltötték, de még másnap sem vettek észre a tó tükrén semmi áradó vagy apadó változást.

¹⁾ Windisch: Ungarisches Magazin IV.

Lengyelországban szintén ismeretes volt a monda, hogy a tátrai tavak a tengerrel összeköttetésben állanak, — úgy annyira, hogy Szaniszló Ágoston királynak küldtek egy állítólag az Ádriai-tengeren elsüllyedt hajónak a Tengersizemben talált néhány gerendaromjait, melyeket Varsóban közszemlére is kiállítottak.¹⁾

Azonban a fantasztikus elnevezés: „Tengersizem“, nem szorítkozik csak egyetlenegy tóra, sőt ellenkezőleg minden tátrai tó így neveztetett, vagy pedig voltak egyes hegyi víztartók, melyeket rendre ily elnevezéssel illeltek, avagy végre voltak olyanok is, melyek saját neveik mellett a „Tengersizem“ melléknevét is nyerték. E kifejezést először irodalmilag is átvette Hacquet. Egy tátrai rajz szerzőjénél találjuk 1793-ban, de minden közelebbi vonatkozás nélkül arra, melyik viseli az általa nagy számmal felsorolt tavak közül a „Tengersizem“ nevet.

Ő következőkép szól: „Most oda hagyjuk a gránit-hegylánczot, hol mi a Chrubi-Wrch, Pienti Stawi- és Ribia-tavakat láttuk. Az egyik tavat „Tengersizemnek“ nevezik és a történetké, melyeketrőla beszélnek, teljesen azonosak ama más hegyvidéki mesékkel; ezért tehát említést sem érdemelnek.“²⁾

Először 1801-ben Staszič Szaniszló, az egész országban nagyon tisztelt lengyel író, tudós, természetbuvár és különösen hegykutató nevezi a Halas-tótól feljebb és keletre fekvő tavat „Tengersizemnek“ az ő több kötetes értekezésében³⁾; amellet pedig említ egy másik, a Halas-tón túl s az úgynevezett Liptói-falak (Liptowskie Mury) között fekvő „Fekete-tavat“ (Schwarzer See, Czarny Staw), mely azonban mai napság már nem létezik.

Genersich Keresztély, ama szerzővel egykorú Tátra-kutató és késmárki lelkész, hasonlólt beszél a két tóról, mely a „Halas-tó“ felett fekszik.⁴⁾ Azt mondja ugyanis, hogy jobbról, az úgynevezett Barát (Mönch, Mnich) háta megett van a magasan fekvő Fekete-tó, mely épen úgy a Halas-tóba ömlik, mint keletről egy másik tó, melyet Tengersizemnek neveznek.

Mindkét adatban azonban világos tévedés van, mert mindkét Tátra-kutató, jóllehet tudomással bír a Fekete-tó

¹⁾ Zejszner. Bibliot. Warszawska 1849.

²⁾ Hacquet's neueste physikalisch-politische Reisen durch die Karpathen.

³⁾ O ziemiorodzwie Karpatów.

⁴⁾ Reise in die Carpathen.

létezéséről, az a Barát megett fekszik, hol pedig épen semmi tó nem létezik, s minthogy továbbá a Halas-tótól keletre s épen a Tengerszem-csücs (Rysy) alatt fekvő tavat megnevezni nem tudják, egyszerűen Tengerszemnek mondják.

Egyesek, hogy Staszič és Genersich adatait védelmezzék, azt állítják, hogy a Barát megett egykor egy tó létezett, mely azonban idővel eltűnt, de nyoma megmaradt. Mindez lehetséges volna, ha az időköz nem volna oly rövid. Mivel azonban, mint ők állítják, a kérdéses tavat 1804-ben látták, utánuk azonban senki sem látta többé, amennyiben erről sehol sem találunk említést, legfeljebb egy földrengésnek kellett volna beállnia, mely annak hirtelen eltűnését lehetővé tette volna, vagy pedig ők tévedtek, midőn ottan tavat véltek látni. Minthogy pedig az első eset nem áll, világos, hogy a másodiknak kell állnia.

De nézzük a régibb tátrai írókat, mikép nevezik ők a Halas-tavat és a felette magasabban s keletre fekvő másikat?

A legrégebb tudósító, Fröhlich Dávid, cs. k. mathematikus az ő Viatoriumában 1644-ben a többi híres kárpáti tavak között egy Lengyel-tóról (Polschsee) tesz említést.

Továbbá Buchholz György,¹⁾ aki 1751 előtt meglátogatta a Tátrát, az alsó vagyis Halas-tavat „nagy lengyel Halas-tónak“ (Der grosse Polnische Fischsee), a felsőt pedig „nagy Fekete-tónak“ (Der grosse Schwarze See) nevezi, — és mellé azt mondja: „Ezen tó a másik Fekete-tótól, mely a Zöld-tótól nem messze, a keleti oldalon fekszik, jól megkülönböztetendő.“ A Bialka-patakot illetőleg ezt mondja: „Ha a hegyről lefelé jövünk, a Fehér-víz mutatkozik, mely a Fekete és a nagy lengyel Halas-tóból veszi eredét.“

E két elnevezés: „Halas-tó“ és „Fekete-tó“ ettől fogva minden tátrai írónál ismétlődik.

1813-ban meglátogatta a Tátrát a híres természetbuvár, Wahlenberg György, s e látogatásnak eredménye egy jelentékeny munka a Tátra virányáról. Ezen könyvből, mely latin nyelven van írva, megtudjuk, hogy ő a nyugati Tátra-hegységben a Rohács-szikla alatt egy „Tengerszemet“ vett szemügyre, s erről a következő módon nyilatkozik: „Maxime occidentales horum lacuum sunt Oculi maris (germanice Meeresaugen), ita dicti ob praesumptam communicationem cum mari, qui jacet retro Rohats paulo supra terminum

¹⁾ Ungarisches Magazin. Beschreibung des wundervollen Karpatischen Schnee-Gebirges.

abietis et qui aqua sua frigida fontana fluvium Sztudena-woda (i. e. frigida aqua vel fluvius) efficiunt.“¹⁾

Még 1833-ban megjelent egy mű ily czimen: „A magyar királyság, a tekintetes hatóságok által beküldött hivatalos adatok nyomán Thiele F. C.-től“ (Das Königreich Ungarn nach officiellen, von den löblichen Behörden eingesendeten Daten von F. C. v. Thiele), melynek V-ik kötetében az ott felhozott tátrai tavak között a késmárki Zöld-tó mint tengersizem szerepel: „A Tengersizem vagy a Zöld-tó Késmárk területén igen szép különösen regényes vidéken fekszik.“

A következőkben azt említi, hogy: „A nagy Lengyel-tó a lengyel oldalon fekszik, a nagy Fekete-tó hasonlóképen a lengyel oldalon van.“

Később a „Tengersizem“ elnevezés állandóan a Halas-tóhoz fűződik. 1818-ban meglátogatta a Tátrát a cs. k. közbiztos, Kronbach Manó lovag, ki egy művet is írt két nyelven, németül és francziául, képekkel illusztrálva.²⁾ A Halas-tó szépségétől elbájoltatva, így rajzolja kedély benyomásait: „Sok német többre becsüli a német hegyvidékeket; én nem irígylem tőlök ezen örömet és ebben csak hazafiságukra ismerek. Hanem én itt kosmopolita vagyok; engem gyönyörködtet a szép mindenütt ott, hol én azt feltalálom, — és saját nézetem és érzelmem szerint írom azt le. Ugy meg valóék itt indíttatva a természeti képek pompája által; gondolatim fel, azon végtelen lény felé emelkedtek, ki a sziklaóriások pompájában templomot épített magának; felemelkedtem ama jóságos lényhez, ki engem eddig vezetett és életem szomorú napjaiban gyámolított. Itt a természet eme palotáiban, melyeknek sziklacsúcsai, mint roppant kőfalak tündökölve, a felhőkig emelkednek, — minden oly felemelő; úgy tetszik, mintha az égbe akarnék nyomulni, hon-

¹⁾ „Ezen tavak közül a leginkább nyugatra fekvők a Tengersizemek, így neveztetve a tengerrel képzelt összeköttetésről; fekszenek pedig ezek a Rohács háta mögött, kevéssel a jegenye fenyő határa fölött, s hideg forrásvizükkel a Sztudena folyót képezik.“

²⁾ Darstellungen aus dem Königreiche Galizien, insbesondere der Karpathen im Sandezer Kreise. 1826.

nan távol marad minden földi salak. Mesés mondák vannak elterjedve ez úgynevezett Tengersizemről és úgylátszik, hogy eredetük ezek azon dőre hitből veszik, mely szerint a tengerrel áll összeköttetésben. — A Feketetó egy órajárásnyira fekszik a Tengersizemtől egy még sötétebb borzadályos vidéken, jóval magasabban 1000 lábnál a galicziai sík fölött; jóval kisebb és csak nagyon meleg nyári napokon enged fel.“

1823-ban augusztus 26-án Ferencz Károly, osztrák főherceg, látogató meg a Halas-tavat nemcsak lengyelektől, de magyaroktól is itt fogadtatva, kik a magas vendéget a további hegyi kirándulásokra is innen kísérték. Egy szemtanuja ezen ünnepélyes látogatásnak leírta az ünnepélyességeket és a rajzot a leMBERGI lengyel hivatalos lap egyik melléklete 1823-iki 61-ik számában fel is vette e czim alatt: „Rozmaitości.“ Ebben a többek között következő részlet olvasható: „E sziklabérczek ölében, de sokkal feljebb egy második kisebb és végtelen mély tavat látni, — az úgynevezett „Fekete-tavat,“ melyből a víz állandóan lefolyik, hogy a Tengersizembe siessen és ez ama kapocs, mely a két szomszédot örökre és elválaszthatatlanul összefűzi.“

Az 1827-ik évben Sydow Albrecht volt a Tátra meglátogatója, ki az ő terjedelmes és festői művében¹⁾ a Halas-tóról következő említést tesz: „A Bialka vagy a fehér víz a nagy lengyel vagy galicziai Halas-tóból folyik, melyet nagy Tengersizemnek is neveznek. Félóra alatt a Fekete-tó vizesése és lefolyásánál — mely tavat Genersich kizárólag Tengersizemnek nevez — a nagy Halas-tónak délkeleti szögletébe jutunk.“

1835-ben egy mű jelent meg Bécsben e czim alatt: „Utazási kézikönyv Magyarországon keresztül“ Schmidl Adolf, több hasonló műnek szerzője és híres barlangkutatótól. (Reisehandbuch durch das Königreich Ungarn, von Adolf Schmidl.) Ez a többek között ezt jegyzi meg: „Különösen regényes látványt képez a számos hegyi tó, több mint 6300' magasságban, fenséges zöld színnel; a nép őket tengersizemeknek nevezi és némely fantasztikus mondák általa

¹⁾ Bemerkungen auf einer Reise durch die Beskiden nach den Central-Karpathen.

tengerrel hozza összeköttetésbe.“ — „A Halasztavat nagy Tengersizemnek is nevezik.“ — A kis Tengersizem, a Fekete-tó, Cserny Staw egy vizesésen át a nagy Tengersizembe foly.“

Mehofer J. 1840-ben tett egy látogatást a Tátrahegységben. Ő művének: „A festői Ausztria“ (Das pittoreske Oesterreich) Sandeczi kör című részletében, a 21-ik füzetben következőkép ír: „A legnagyobb ezen alpesi tavak közül nagy Halasztónak vagy nagy Tengersizemnek neveztetve, a törpefenyű vagy az erdőtáj határán fekszik.“ — „A Fekete-tó vagy a kis Tengersizem a nagy Tengersizembe ömlik.“

1842-ben jelent meg az első német Tátra-kalauz ily címen: „Tizennégy nap a Központi-Kárpátokban, útmutató a Tátrahegység és a liptóí Alpések egyes legérdekesebb részeibe, térképpel együtt, Reyemhol Károlytól. Neisse.“ (Vierzehn Tage in den Central-Karpathen, ein Wegweiser nach einigen der interessantesten Partien des Tatra-Gebirges und der Liptauer Alpen nebst Karte, von Carl Reyemhol. Neisse.) A bekutatott helyek ez erőben teljes festésében a szerző a két tó közül az alsót „Nagy Tengersizemnek“ a felsőt pedig „Fekete-tónak“ nevezi. „A tónak vize feketének látszik s épen ezért nevezik Fekete-tónak.“

Hasonló módon fejezi ki magát minden Tátra-látogató és német Tátrairó, mint a többek között Hildebrandt is „Kárpáti képek“ (Karpathenbilder) című művében (Glogau 1863) és hasonlóan mások. 1865-ben Lipcsében jelent meg egy mű: „Vidékek és népek Magyarországon, dr. Schwab Erasmustól. Természeti képek. I. A Tátra.“ (Land und Leute in Ungarn von Dr. Erasmus Schwab. Naturbilder. I. Die Tátra.) — hol is ezt mondja: „A legnagyobb tátrai tó a Halasztó, a lengyel Tengersizem, egészen az Alpésekhez méltó.“ 1873-ban dr. Delitsch Ottó tette közé időszaki lapjában: „Minden világrészből“ (Aus allen Welttheilen) e cikket: „A magas Tátra“ Rockstroh Edvintől. (Die hohe Tatra, von Edwin Rockstroh). — hol is a „Tengersizem“ költői név említésénél oda nyilatkozik, hogy ez elnevezés kizárólag egy tónak sem tulajdona s hogy: „csak a legnagyobb tengersizemnek, a Halasztónak, mélysége ismeretes.“

Dr. Scherner az ő festőien írott művében, melynek címe: Tátra-kalauz. I. Rész. (Tatra-Führer I. Theil) ezt

írja: „Az odavaló nép az első tavat (Halas-tó) egyedül vagy pedig mind a kettőt együtt a „Tengerszem“ bűbájos nevével nevezi.“

Felesleges volna több hasontárgyu részletet is idézni a Tátrát tárgyaló lengyel művekből, amennyiben egyetlen sincs ezek között, mely a két tavat valaha másképen említette volna, mert a szokásos elnevezésekhez híven a tavak neveiben sem akartak zavart előidézni, mint a hogy ez másrészről történt, miről még e cikk bezárása előtt említést akarunk tenni.

Azon lengyel tudósok közül akarunk még egyeseket névszerint megemlíteni, kik a Tátra-hegységről szintén irtak volt. Ilyenek voltak:

Goszczyński Szevér és Pol Vincze, az újkor legkiválóbb két költője. Az első 1832-ben látogatta meg a Kárpátokat, az utóbbi pedig, ki egyszersmind a jagellói egyetemen, Krakóban a földrajznak volt tanára, 1834-ben Zejszner Lajos, a krakói egyetemen a geologia tanára, számos mű írója, 1839-ben látogatta meg azokat. A tehetséges lengyel író, Gedrojc Lucia hercegnő, 1844-ben látogatta meg a Tátrát. Stacziński Zsigmond, az első lengyel rajzoló, ki a Tátra legbájosabb részeit 1845-ben vette fel. Dr. Pietrusiński 1845-ben. Janota Jenő tanár 1847. Steczkowska Mária, egy igen érdekes munka szerzőnője, a krakói egyetemi tanár leánya 1854-ben. Lapczyński Kázmér 1862-ben és sok mások, kiket fel sem említhetünk, mivel ezen idő óta a lengyel turista-írók minden évben nagyobb számmal lesznek, kik aztán Tátra-rajzaikat különösen a varsói illusztrált heti lapokban, úgyszintén a nem illusztrált időszaki sajtóban teszik közé, melyek közül azonban a fentebbi tavak elnevezését egyik sem adja másképen, mint mely általánosan szokásos, t. i. „Halas-tó,“ „Tengerszem“ az alsó, a „Fekete-tó“ pedig a felső azon két tó közül, melyeknek kifolyása a Bialka-patakot alkotja.

Ezért csodálkozunk mi az említettek alapján és azért, mert minden előbbi tátrai térképen a helyi, tehát tulajdonképi elnevezés szerint a két tó soha sincs másképen megjelölve, hogy Fuchs Frigyes 1863-ban kiadott munkájában¹⁾ Genersich téves elnevezését, ki különben egyetlen utánzóra sem talált, elfogadta. Azonban ne kutassuk, hogy miért ad ő legtöbb hitelt az első tátrai írónak, azaz Genersichnek, anélkül, hogy a nép szájában és minden német munkában szokásos elnevezéssel tovább törődnek. Még jobban tűnik fel az, hogy ezen időtől fogva a legtöbb német író, Fuchs F. ezen tévedését legyezgetve, a két

¹⁾ Die Central-Karpathen mit den Voralpen. Pest. 1863.

kérdéses tavat nem akarja máskép elnevezni. Ezzel azonban sem a tudománynak, sem az olvasóknak, legkevésbé pedig a turistáknak nem használnak, amennyiben, ha az utóbbiak oda megérkezve, a kalauz által ezen új elnevezés után hagyják magukat vezettetni anélkül, hogy a kalauz hibás volna, más-hová fognak jutni, mint hová óhajtották. Kire hárul aztán eme kellemetlen quiproquo oka? Arra, ki művében nem tartá magát hüen a legszokottabb helynevekhez; mert míg a gyermektől az öregig egyetlen kalauz sem fog a „Halas-tó“ vagy „Tengerszem“ szóra máshová vezetni senkit, mint a nagy Halas-tóhoz, addig a „Fekete-tó“ említésénél hozzá kell mondani, a Halas-tó felett, mert ezenkívül más tavak is vannak, melyek ily nevet viselnek.

Különben mindig tanácsos a Táttra déli oldalának meglátogatásánál magyar, az északínál pedig lengyel kalauzokat használni, mert ezek úgy az egyes sziklák tulajdonképeni elnevezését, mint minden utat és ösvényt sokkal inkább ösmernek, mint idegenek, és ilyenkor annál biztosabbak vagyunk, hogy nem fognak félrevezetni.

Minden Táttra-részlet nevét majd tulajdonosaitól, legyen bár valamely személyiség vagy község, majd alakjának valamihez való hasonlóságától, majd színétől vagy pedig valami tényi körülménytől és más hasonlótól veszi. Ezen elnevezést a hegyi nép egy másikkal semmi áron sem cserélné meg, mi különben nem is csodálandó. Ki volna tehát mutatva, hogy a Táttra-kalauzok szerzői magukat pontosan a szokásos helynevekhez tartásák, ha olvasóikat és tanácskérőiket jól akarják utasítani, mi a jelen felszólamlásnak is egyetlen célja volt, mert én a Táttrát nem csak könyvekből, hanem több évi tapasztalásból is ismerem.

Krakó, 1883.

Az igen tisztelt tudós Kárpátismerőnek fenti alapos fejtegetésére legyen szabad a következőket megjegyeznünk. Mi azt tartjuk, hogy a Csarny sztavnak (Fekete-tó) Tengerszem névvel megjelölése, melyet Genersich hozott be az irodalomba és Fuchs is megtartott, épen nem önkényes és téves, különösen pedig az utóbbira vonatkozólag olynemű állítás sehogy sem próbaálló; hiszen általánosan tudott dolog, hogy a „Központi-Kárpátok“ írója ezen alapvető munkájában csak azt írta le és említette meg, mit saját szemével látott s minek utána járt. A mi nézetünk szerint a kérdéses tó különemű elnevezése igen természetesen magyarázható meg azon körülményből, melyre a tisztelt szerző cikkének a végén némileg utal. t. i. abból, hogy nemcsak a gorálok, hanem a szepesiek, mint

kik szintén a Tátra körül laknak, egyaránt föl voltak jogosítva az egyes hegyrészek elkeresztelésére. Hogy ennek következtében némely elnevezés egymástól eltért, a turista számára olykor nem kellemes tény, de a dolog természetében rejlik. Így p. o. a közös hegység éjszaki ereszkedőjén a Greiner=Vidly, a Durándi-hegy (Durslberg)=Kopa, a Fehértavicsúcs (Weisseseespitze)=Kolovecsúcs, a Varangyos-tó (Krotensee)=Javorove-tó, Tátracsúcs=Viszokasat. Épügy nevezte s nevezi mai nap a német szepesi paraszt, ki Genersichről vagy Fuchsról soha sem nem hallott, sem tőlök semmit nem olvasott, a szóban forgó tavat „Tengerszem“-nek és az idevaló kalauz adott alkalomkor bizonyára elvezeti a turistát a gorálok Csarny sztavjához. A többször említett elnevezés tehát nem téves, hanem helyi és azért egyenlően jogosított. Igazuk van kedves lengyel barátainknak, — ámde nekünk is.

A szerk.